

УДК 373.3.017.4

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi51.348>

Білавич Г. В.,
orcid.org/0000-0002-1555-0932

Височан Л. М.,
orcid.org/0000-0002-8978-5005

Борис У. З.,
orcid.org/0000-0002-2670-8061

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ», «УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ»

Стаття присвячена проблемі формування громадянської компетентності учнів початкових класів нової української школи в процесі вивчення інтегрованих курсів «Я досліджую світ», «Українська мова та читання». Розглянуто суперечності, які актуалізують проблему формування юної особистості як громадянина і патріота. Підкреслено важливість громадянського виховання учнів початкової школи. Здійснено контент-аналіз навчально-методичного забезпечення, зокрема підручників для 1 класу з інтегрованих курсів «Я досліджую світ», «Українська мова та читання». Зроблено висновок про те, що зміщені в підручниках для 1 класу навчальні тексти, художні твори (мініповідання, вірші), ілюстрації недостатньо слугують формуванню громадянської компетентності. У зв'язку із цим автори створили методичку розвитку особистості першокласника як громадянина й патріота в процесі вивчення інтегрованих курсів «Я досліджую світ», «Українська мова та читання», збагатили зміст цих предметів текстами про Україну, її історію, культуру, мову, рідний край, літературу, усну народну творчість, героїчну боротьбу українців у ХХ–ХХІ ст. за незалежність, дібрали тематичні художні твори (до прикладу, поезії Юрія Шкрумеляка «Хто ти, хлопчику маленький?», «Я дитина українська»), які виховують першокласника як українця-патріота і громадянина. Запропоновано авторську методичку вивчення курсу «Я досліджую світ та Україну в ньому». Наведено приклади завдань, які доцільно пропонувати учням першого класу на уроках інтегрованих курсів «Я досліджую світ», «Українська мова та читання». Підкреслено важливість формування учня 1 класу як національно-мовної особистості, організації діалогічного мовлення, орієнтації школярів на мовленнєвий етикет українців, виховання мовної толерантності тощо; ця проблема особливо актуальна у зв'язку з наявністю великої кількості тимчасово внутрішньо переміщених дітей. Запропоновано нові методи і форми громадянського виховання учнів 1 класу в процесі вивчення означених курсів.

Ключові слова: громадянська компетентність, учні початкової школи, інтегрований курс «Я досліджую світ», авторська методика, інтегрований курс «Українська мова та читання».

Постановка проблеми. У контексті розвитку духовності українства, викликів, які спіткали нашу країну за останні вісім років (анексія Росією Криму 2014 р., відстоювання цілісності кордонів України на Сході держави, повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 року, що триває досі), особливо актуальним постає завдання – формувати молодшого школяра як патріота та громадянина, який стоїть на чітких державницьких позиціях, що означає не тільки любити Україну дієво, тобто дбати про її розвиток, а й бути готовим у майбутньому взяти відповідальність за долю держави, бути готовим, якщо потрібно, відстоювати її незалежність, суверенітет, цілісність, сповідувати європейські демократичні цінності тощо. Це – висока планка патріотизму, який накладається на такі поняття, як громадянськість, державність. Громадянська

© Білавич Г. В.

© Височан Л. М.

© Борис У. З.

компетентність є пріоритетною і в основних освітніх документах, Концепції «Нова українська школа» (НУШ) [6]. Попри те, що проблема громадянського виховання дітей в Україні є актуальною, однак вивчення джерельної бази, спостереження за навчальним процесом у реформованій НУШ, аналіз навчального й методичного забезпечення інтегрованих курсів «Я досліджую світ», «Українська мова та читання» тощо уможливили з'ясувати певні суперечності між актуалізацією питання формування громадянської компетентності, яка продиктована часом і сучасними викликами, та недостатньою увагою педагогічної науки до виховання юного громадянина і патріота України із сформованими державницькими ідеалами; декларуванням у Державному стандарті початкової освіти, Концепції «Нова українська школа» формування громадянської компетентності учнів початкової школи і недостатньо виразною і чіткою науково-методологічною та методичною розробленістю цієї проблеми на рівні змісту освіти, змістового наповнення навчальних програм, відображення цієї змістової лінії на сторінках навчальної літератури; великим потенціалом української літератури, усної народної творчості громадянсько-патріотичного та державницького спрямування і недостатнім ступенем застосування цього здобутку в освітній практиці сьогодення та ін.

Аналіз досліджень. Результати аналізу наукової літератури в галузі педагогічної науки (І. Бех, М. Боришевський, О. Вишневський, П. Ігнатенко, О. Коваленко, І. Коча, Л. Крицька, О. Кріль, А. Лагойський, Г. Ломакіна, Л. Лепіхова, В. Матяшук, Т. Піроженко, О. Савченко, В. Струманський, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, І. Тараненко, К. Чорна та інші) засвідчують, що «громадянськість» як термін – це багатоаспектне і складне поняття, інтегральна якість, ціннісна характеристика, психологічна й світоглядна якість особистості, що має, окрім іншого, культурологічні засади, бере свої початки в народній педагогіці тощо. Українські вчені досліджують сучасні виміри формування громадянського виховання особистості, однак порушена в назві статті проблема, за невеликим винятком (Т. Воронцова [7], І. Коча, А. Лагойський [5]), спеціально не вивчалася, що потребує докладного дослідження.

Мета статті – здійснити контент-аналіз підручничкового забезпечення інтегрованих курсів «Я досліджую світ», «Українська мова та читання» щодо формування громадянської компетентності учнів початкової школи, окреслити окремі напрями означеного виховання на уроках із цих курсів у першому класі.

Виклад основного матеріалу. Межі наукової розвідки не дають змоги глибоко проаналізувати всі складники феномена «формування громадянської компетентності» учнів НУШ, тому зосередимося насамперед на відповідності методичного забезпечення інтегрованих курсів «Я досліджую світ», «Українська мова та читання» (зокрема підручників для 1 класу) розвитку їх як юних громадян і патріотів.

Як слушно зауважує авторитетний учений, директор Інституту проблем виховання НАПН України І. Бех, сьогодні відбувається розгортання інноваційного виховного руху, творчі педагоги шукають нові напрями (розвивальний зміст, форми, методи й технології), що дали б змогу кожній молодій людині зростати справжнім громадянином-патріотом. Цій ситуації повинні сприяти і науковці, які розробляють «педагогіку виховання... на гуманістичних теоретико-методологічних засадах», в основі якої має стати «концепція державницького виховання» [1]. Цілком підтримуємо думку шановного вченого й стверджуємо: сьогодні, як ніколи, потрібна система державницького виховання, що сприяла б стабільності і зростанню України як держави. Під таким кутом закономірним і доцільним видається здійснення елементів державо-орієнтованого громадянського навчання в початковій школі в контексті освітніх цілей низки навчальних предметів, з-поміж яких інтегровані курси «Я досліджую світ» та «Українська мова та читання», стратегія і тактика вивчення яких, на наше глибоке переконання, повинні полягати в тому, щоб конкретні відомості про Україну, її історію, географію, природні багатства, українську мову, літературу тощо, які залучаються на основі міждисциплінарного підходу, узагальнювати до найвищих положень організації

і функціонування Української держави, історії державності, культури, історії національно-визвольних змагань українства тощо. Тому доцільно здійснювати оптимізацію державницького виховання через формування в юної особистості основ історії українського державотворення, унікальності України як держави, через добір фактів, аргументів, вирізняння її з-поміж інших держав, знайомство з моделями державної культури тощо; усвідомлюючи продуктивний досвід українського державотворення, героїчний бік історичного розвитку України як держави, необхідно підняти свідомість учнів початкової школи до розуміння причетності до національно-визвольної боротьби українського народу проти російського агресора, наближення перемоги над окупантом, удосконалення української держави сьогодні, а також повоєнне її відновлення.

Цьому повинно слугувати сьогодні змістовне наповнення таких дисциплін, як «Я досліджую світ» та «Українська мова та читання». І починати важливий і складний процес формування громадянської компетентності потрібно вже з першого класу, оскільки подальший розвиток українського суспільства на шляху до європейської інтеграції після щойно отриманого Україною статусу держави-кандидата, до демократії немислимий без громадянського виховання дітей у молодшому шкільному віці. У зв'язку із цим актуалізуються запитання, як, якою мірою освітні програми та підручковий фонд означених курсів забезпечують формування громадянської компетентності учнів 1 класу.

Для відповіді на них здійснили контент-аналіз окремих підручників, зокрема: «Я досліджую світ» (у двох частинах; авт. Т. Воронцова, В. Пономаренко, О. Хомич, І. Гарбузюк, Н. Андрук, К. Василенко) [9; 10], Букваря М. Вашуленка та О. Вашуленко (2012; перша частина) [4] та підручника І. Большакової та М. Пристінської «Українська мова. Буквар (у 2 частинах) [3], задля того, щоб виокремити тексти й ілюстрації, які слугують формуванню громадянської компетентності молодшого школяра, прославляють велич та красу України, утверджують державницьку ідею, увиразнюють красу, інформують про її самобутню культуру, усну народну творчість, українську мову, розкривають сторінки боротьби українців за державну незалежність, декларують європейські цінності тощо. Результати аналізу підручника «Я досліджую тощо. Результати аналізу підручника «Я досліджую світ» увиразнено в таблиці 1, де зазначено лише тематику навчальних текстів громадянсько-патріотичного спрямування, сторінки, на яких вони вміщені.

Таблиця 1

Контент-аналіз підручника для 1 класу (у 2 частинах) з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (авт. Т. Воронцова, В. Пономаренко, О. Хомич, І. Гарбузюк, Н. Андрук, К. Василенко) (2018)

Навчальні тексти, які слугують формуванню громадянської компетентності першокласника	Підручник «Я досліджую світ» (у 2-х частинах) Т. Воронцова, В. Пономаренко, О. Хомич, І. Гарбузюк, Н. Андрук, К. Василенко), ч. 1 [9]
1	2
Розділ «Наша Батьківщина»: Чим відома Україна	с. 47
Символи держави	с. 48
Гімн України	с. 49
Засновники Києва	с. 50
Козаки – захисники України	с. 51
Найважливіші державні свята	с. 52
Виготовлення оберега	с. 53
Розділ «Золота осінь»: Ходить гарбуз по городу	с. 60
Розділ «Подорож у минуле»: Трипільська культура	с. 68
Київська Русь	с. 69

Продовження табл. 1

1	2
Розділ «Зимові свята»: Зимові свята українців	с. 121
	Підручник «Я досліджую світ» (у 2-х частинах) Т. Воронцова, В. Пономаренко, О. Хомич, І. Гарбузюк, Н. Андрук, К. Василенко), ч. 2 [10]
Розділ «Наш край»: М. Познанська «Рідний край»	с. 41
Природа нашого краю	с. 44
Відомі люди нашого краю	с. 45
Визначні місця нашого краю	с. 46
Розділ «Мандруємо Україною»: Подорож до моря	с. 50
Подорож до столиці	с. 51
Розділ «Водний світ»: Вода навколо нас	с. 63
Розділ «Весна іде, красу несе»: Весняні свята	с. 75
Великдень	с. 76
Розділ «День сім'ї»: Л. Вознюк «Моя родина», «Чому треба слухатися батьків»	с. 109–111
Розділ «Свято вишиванки»: Національний одяг українців	с. 117
А. М'ястківський «Наш рід»	с. 118
Україна – серце Європи	с. 119

Джерела: [9; 10].

За результатами аналізу підручника І. Большакової та М. Пристінської «Українська мова. Буквар (у 2 частинах) (2018) [3], стверджуємо, що національно-зорієнтовані тексти посідають лише 9 % від загальної кількості навчального матеріалу, уміщеного в підручнику (більш докладно про це – у нашій окремій публікації [2]), у Букварі М. Вашуленка та О. Вашуленко [4] їх 68 %. Як бачимо з таблиці 1, добір навчальних текстів українознавчого змісту, тем для формування громадянської компетентності учня 1 класу в підручнику «Я досліджую світ» (у 2-х частинах) (авт. Т. Воронцова, В. Пономаренко, О. Хомич, І. Гарбузюк, Н. Андрук, К. Василенко) (2018)) є значно більше, проте не всі розділи слугують формуванню громадянської компетентності юного українця. Колектив авторів дібрав окремі тематичні тексти до розділів «Наша Батьківщина», «Мандруємо Україною», «Свято вишиванки», які увиразнюють національне багатство України, її місце у Європі, інформують про визначні місця України, засновників Києва, трипільську культуру, Київську Русь, козацтво, однак практично не відображають героїчної боротьби українства за незалежність, не уславлюють подвиг українців у національно-визвольних змаганнях ХХ ст., особливо утвердження державницької ідеї після подій Революції Гідності, тощо. Так само недостатньо присутні в навчальних текстах етнолексеми, які загалом художні тексти українознавчого змісту. Порівнюючи зі згадуваним підручником з української мови та читання, тут уміщено більше національно-маркованих ілюстрацій.

З огляду на це вважаємо за необхідне створити авторську методику розвитку особистості першокласника як громадянина й патріота в процесі вивчення цих інтегрованих курсів. На основі змісту дібраних тематичних матеріалів, великою мірою національно-маркованих ілюстрацій цих підручників учитель першого класу розширює та поглиблює уявлення учнів про Україну, розвиває властиве українцям почуття «малої батьківщини», через навчальні та художні тексти українознавчого змісту, прислів'я, приказки, етнолексеми формує також і національно-мовну картину світу юної особистості.

Наведемо окремі приклади розроблених нами завдань, які пропонуємо учням першого класу в процесі реалізації в освітньому процесі початкової школи авторського

курсу «Я досліджую світ та Україну в ньому» та ін. Окрім створення словничка важливих національно-маркованих українських слів, словничка українських мовних етикетних формул, етнокалендаря класу, який укладали з урахуванням як контингенту учнів, так і знаменних подій у житті українського народу, історії української державності, карти класу, де вказували «малу батьківщину» учня (область, район, місто/село), працювали систематично з пареміями українського народу (обговорювали прислів'я, приказки на інтегрованих уроках з «Я досліджую світ» та «Українська мова та читання»), укладали ігрову скарбничку, де за абеткою вміщували картотеку українських народних ігор з їх описом, формували класну книгозбірню та аудіотеку, що включала добірку літературних творів української літератури для дітей, українську етнічну музику, яку доцільно використовувати під час дозвілєвої діяльності учнів, на уроках, перервах тощо, створювали стенди «Славетні українці» та «Наші герої», присвячені українським воїнам, які віддали своє життя за Україну (1914–2022), започаткували загальноучнівський проект «Мій родовід» та ін. Водночас зважали на те, що учні першого класу повинні усвідомити не тільки цінності й культурну своєрідність «малої батьківщини», усього українського народу, а також розуміти й приймати існування культур інших народів [2].

На уроках навчання грамоти й інтегрованого курсу «Я досліджую світ» знайомимо учнів 1 класу з етнолексемами, текстами, що розповідають про Україну, її історію, державність, боротьбу за неї, український народ, рідну землю, рідну домівку, сім'ю, родину, матір, батька, дідусів, бабусь, традиції та звичаї українців, культуру та мову, кримських татар, які борються за незалежність українського Криму, знаних історичних постатей, що уславили Україну та віддали своє життя за її суверенітет, тощо. Вивчаючи літеру К, знайомимо першокласників не тільки зі словами, які вміщені в підручнику «Українська мова. Буквар» [3], а й демонструємо презентацію «Історія Києва», зважаючи на вікові особливості дітей. Оскільки для більшості дітей це місто невідоме, використовуємо не лише словесні описи української столиці, а й рекомендуємо звернути увагу на Дніпро, природні ландшафти та краєвиди Києва, розповідаємо легенду про його походження, улаштуємо віртуальну екскурсію вулицями столиці, зосереджуємо увагу першокласників на Майдані Незалежності, знайомимо їх зі сторінками новітньої історії боротьби українців – Революцією Гідності 2014 року, подвигом Небесної Сотні, українцями, які сьогодні захищають столицю від російського окупанта, слухаємо пісні про Київ, читаємо вірші українських авторів тощо. Вивчаючи розділ «Мандруємо Україною» (предмет «Я досліджую світ»), продовжуємо знайомити першокласників зі столицею України. Вважаємо, що ця тема має обов'язково бути об'єктом вивчення в першому класі початкової школи у всіх регіонах нашої України, понад те, у навчальних закладах, які розташовані далеко поза межами Київщини, вивчення інформацію про столицю України доцільно здійснювати в значно більшому обсязі. Також на інших уроках «Я досліджую світ», присвячених рідному краю, необхідно знайомити учнів у доступній формі з різними регіонами України, Кримом, історією міст і сіл того регіону, де розташована школа. За таких обставин кожен учень 1 класу матиме уявлення про Україну як суверенну велику європейську державу, її історію, культуру, матеріальні й духовні цінності, сучасну героїко-трагічну сторінку тощо. Це сприятиме процесу формування почуття гордості за приналежність до української нації, виховуватиме любов до України, розширюватиме знання молодших школярів про українські топоніми та гідроніми, етнолексеми, а отже, розвиватиме громадянську компетентність особистості.

Наводимо приклади віршів Юрія Шкрумеляка «Хто ти, хлопчику маленький?» та «Я дитина українська», які пропонуємо вивчати в процесі інтегрованих курсів «Я досліджую світ», «Українська мова та читання» та проводити роботу над текстами поетичних творів так, щоб спонукати першокласників до діалогу. Педагогічний ефект матиме й інсценізація цих віршів. Ці поезії маловідомого українського письменника, січового стрільця, редактора численних журналів, громадського й освітнього діяча належить до золотого фонду національно-маркованих художніх творів, які варто обов'язково вивчатися в 1 класі, оскільки в цих поетичних текстах кожне слово – ідейно-

тематично наснажене, усі художні засоби допомагають юному читачеві усвідомити велич України, гордість за українську націю тощо. Вірш Ю. Шкрумеляка «Хто ти, хлопчику маленький?» слугує важливим чинником ідентифікації учнів як українців, формує в них національно-мовну картину світу:

«Хто ти, хлопчику маленький?»

Син я України-Неньки!
Українцем я зовуся
Й тою назвою горджуся!
А по чім тебе пізнаю?
По українському звичаю.
В мене вдача щира й сміла
І відвага духа й тіла,
І душа моя здорова,
Українська в мене мова...
Як поможеш своєму люду?
Пильно все учитись буду,
Щоб свої мене любили,
А чужі щоби цинили.

Щоб про мій народ питали,
Україну шанували.
Чи при праці, чи в забаві,
Все послужу рідній справі.
Ні маєтку ані труду
Жалувати я не буду,
Щоб народові Вкраїни
Помогти устать з руїни.
Все зумію перенести
Для Вкраїни слави й честі.
Господа буду благати,
Щоб нам дав добра діждати!» [8].

Висновки. За умов викликів, спричинених широкомасштабним вторгненням 24 лютого 2022 року Росії на територію України, архіактуальною є потреба створення концепції державницького виховання, яка б сприяла стабільності і зростанню України як держави, центральне місце в ній має посісти виховання громадянськості, під яким розуміємо цілеспрямовану й систематичну діяльність освітніх закладів з формування в особистості високої патріотичної свідомості, почуття вірності Україні, готовності до виконання громадянського обов'язку і конституційних обов'язків із захисту інтересів Батьківщини, зі сформованим почуттям громадянськості у вчинковому вираженні. Формування громадянської компетентності учнів повинно стояти на порядку денному в НУШ. Цьому завданню не завжди відповідає змістове наповнення навчальних програм та підручників з інтегрованих курсів «Я досліджую світ», «Українська мова та читання» для 1 класу. За таких умов закономірним і доцільним є здійснення елементів державо-орієнтованого навчання в початковій школі під кутом освітніх цілей цих навчальних предметів, методика вивчення яких повинна полягати в тому, щоб конкретні відомості з української історії, культури, мови, літератури та інших предметів узагальнювати до вищих положень організації і функціонування України як держави, історії української державності, мови, літератури, культури, фольклору, історії національно-визвольних змагань українства, зокрема й нинішньої боротьби за незалежність проти російського агресора. Розробляючи авторську програму «Я досліджую світ і Україну в ньому», прагнули максимально реалізувати потенціал передбачених програмами інтегрованих курсів «Я досліджую світ», «Українська мова та читання» навчальних текстів, уміщених у підручниках, для виховання громадянськості, доповнювали їх творами державницького спрямування. Подальшого дослідження потребує проблема формування громадянської компетентності учнів початкової школи в урочній та позаурочній діяльності НУШ.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Патріотичне і громадянське виховання у власних межах. URL: <https://lib.iitta.gov.ua>
2. Білавич Г., Піддубрівна І. Розвиток національно-мовної особистості учня першого класу на уроках навчання грамоти: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: ПП «ТУР-ІНТЕЛЕКТ», 2021. 140 с.
3. Большакова І., Пристінська М. Українська мова. Буквар: підруч. для 1 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч. 2. Харків: Ранок, 2018. 80 с.; Большакова І., Пристінська М. Українська мова. Буквар: підруч. для 1 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч. 1. Харків: Ранок, 2018. 80 с.
4. Вашуленко М. С., Вашуленко О. В. Буквар: підручник для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2012. 152 с.
5. Коча І. А., Лагойський А. О. Інновації у формуванні соціальної та громадянської компетентностей молодших школярів на засадах концептів нової української

школи. Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2021. № 50. С. 23–31.

6. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya>
7. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навчально-методичний посібник / Воронцова Т. В. та ін. Київ: Алатон, 2019. 128 с.
8. Шкрумеляк Ю. Молитва за рідну мову / упоряд. В. Левицький. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2015. 188 с.
9. Я досліджую світ: підруч. інтегрованого курсу для 1 кл. закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 1 / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко, О. Л. Хомич, І. В. Гарбузюк, Н. В. Андрук, К. С. Василенко. Київ: Алатон, 2018. 128 с.
10. Я досліджую світ: підруч. інтегрованого курсу для 1 кл. закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 2 / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко, О. Л. Хомич, І. В. Гарбузюк, Н. В. Андрук, К. С. Василенко. Київ: Алатон, 2018. 128 с.

References:

1. Bekh, I. D. *Patriotychne i hromadianske vykhovannia u vlasnykh mezhakh* [Patriotic and civic education within its own borders]. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Bilavych, H., & Pidubrivna, I. (2021). *Rozvytok natsionalno-movnoi osobystosti uchnia pershoho klasu na urokakh navchannia hramoty* [Development of the national linguistic personality of a first-grader in literacy lessons]. Ivano-Frankivsk: PP «TUR-INTELEKT» [in Ukrainian].
3. Bolshakova, I., & Prystinska, M. (2018). *Ukrainska mova. Bukvar* [Ukrainian language. ABC book]. (Part 2). Kharkiv: Ranok [in Ukrainian]. Bolshakova, I., & Prystinska, M. (2018). *Ukrainska mova. Bukvar* [Ukrainian language. ABC book]. (Part 1). Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
4. Vashulenko, M. S., & Vashulenko, O. V. (2012). *Bukvar* [ABC book]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Osvita» [in Ukrainian].
5. Kocha, I. A., & Lohoisky, A. O. (2021). *Innovatsii u formuvanni sotsialnoi ta hromadianskoi kompetentnosti molodshykh shkolariv na zasadakh kontseptiv novoi ukrainskoi shkoly* [Innovations in the formation of social and civic competencies of junior schoolchildren on the basis of the concepts of the new Ukrainian school]. *Pedahohichnyi almanakh*, 50, 23–31 [in Ukrainian].
6. Nova ukrainska shkola [New Ukrainian School]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya> [in Ukrainian].
7. Vorontsova, T. V. (Ed.). (2019). *Nova ukrainska shkola: metodyka navchannia intehrovanoho kursu «Ya doslidzhuu svit» u 1–2 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity na zasadakh kompetentnisnogo pidkhodu* [New Ukrainian School: methods of teaching an integrated course «I explore the world» in grades 1–2 of general secondary education institutions on the basis of a competency-based approach]. Kyiv: Alaton [in Ukrainian].
8. Shkrumeliak, Yu. (2015). *Molytva za ridnu movu* [Prayer for the native language]. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria [in Ukrainian].
9. Vorontsova, T., Ponomarenko, V., Khomych, O., Harbuziuk, I., Andruk, N., & Vasylenko, K. (2018). *Ya doslidzhuu svit* [I explore the world]. (Part 1). Kyiv: Alaton [in Ukrainian].
10. Vorontsova, T., Ponomarenko, V., Khomych, O., Harbuziuk, I., Andruk, N., & Vasylenko, K. (2018). *Ya doslidzhuu svit* [I explore the world]. (Part 2). Kyiv: Alaton [in Ukrainian].

Bilavych H. V.,

orcid.org/0000-0002-1555-0932

Vysochan L. M.,

orcid.org/0000-0002-8978-5005

Borys U. Z.,

orcid.org/0000-0002-2670-8061

FORMATION OF CIVIC COMPETENCE OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL IN THE PROCESS OF STUDYING INTEGRATED COURSES “I EXPLORE THE WORLD”, “UKRAINIAN LANGUAGE AND READING”

The article is devoted to the problem of formation of civic competence of elementary school students of the New Ukrainian School in the process of studying the integrated courses “I Explore the World” and “Ukrainian Language and Reading”. Contradictions that actualize the problem of forming a young person as a citizen and patriot are considered. The importance of civic education of elementary school students is emphasized.

A content analysis of educational and methodological materials was carried out; in particular, manuals for the first grade from the integrated courses “I Explore the World” and “Ukrainian Language and Reading”. It is concluded that the educational texts, works of art (mini-stories, poems) and illustrations contained in the textbooks for the first grade do not sufficiently serve the formation of civic competence.

In this regard, the authors created a method of personality development of a first-grader as a citizen and patriot in the process of studying integrated courses “I Explore the World”, “Ukrainian Language and Reading”; enriched the content of these subjects with texts about Ukraine, its history, culture, language, native region, literature, oral folk art, the heroic struggle for independence of Ukrainians in the XX–XXI centuries, selected thematic works of art (for example, poetry by Yuriy Shkrumeliak “Who are you, little boy?”, “I am a Ukrainian child”), which raise a first-grader as a Ukrainian patriot and citizen. The authors’ method of studying the course «I Explore the World and Ukraine in it» is offered. Examples of tasks that should be offered to first-graders at the classes of integrated courses “I Explore the World” and “Ukrainian Language and Reading” are given.

The importance of forming a first grade student as a national-linguistic personality, organization of dialogic speech, orientation of schoolchildren to the speech etiquette of Ukrainians, education of language tolerance, etc., is emphasized; this problem is especially relevant due to the large number of temporarily internally displaced children in Ukraine. New methods and forms of civic education of 1st grade students in the process of studying these courses are proposed.

Key words: civic competence, elementary school students, integrated course «I Explore the World», authors’ methodology, integrated course “Ukrainian Language and Reading”.

Дата надходження статті: 22.12.2021 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Цюняк О. П.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi51.349>

Рускуліс Л. В.*,

orcid.org/0000-0003-2293-5715

ОРФОГРАФІЧНА СУБКОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК ПРАВОПИСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

У статті наголошено на важливості формування висококультурної мовної особистості сучасного учня, який на високому рівні оволодів шкільним курсом української мови й має сформовану мовну та мовленнєву компетентності; з’ясовано магістральну роль правописної компетентності, яку визначено, як рівень володіння правописними нормами та реалізація їх у практичній площині; підкреслено, що її формування здійснюється відповідно до концентричного принципу, що передбачає: оволодіння орфографічними нормами й правилами, застосування їх у писемному спілкуванні, здатність інтонаційно оформлювати усне мовлення на основі досконалого знання правил використання пунктуаційних знаків; визначено, що складниками правописної компетентності є орфографічна та пунктуаційна субкомпетентності; проаналізовано орфограму як базове поняття орфографічної субкомпетентності; розглянуто принципи орфографії: фонематичний, морфологічний і традиційний (історичний); схарактеризовано основні орфографічні поняття (а) поняття, що засвоюють учні; б) поняття, на які спирається вчитель) та терміни (орфограма, орфографічна грамотність, орфографічна пильність, орфографічне правило, орфографічна навичка); зазначено, що магістральними методичними принципами навчання орфографії є: опора на звуко-буквений склад слова; опора на морфемний склад слова; зв’язок занять орфографії з розвитком мовлення; опора на граматику; звернуто увагу на основні види орфографічних вправ (на артикулювання звуків; для сприймання тексту на слух / зорово; списування ускладнене чи

*© Рускуліс Л. В.